

የግብር ምንነት እና የታክስ ፖሊሲ ዓላማዎች

አንድ ግብር ከፋይ በንግድ ስራ ለመተዳደር ሲፈልግ ስራውን በሚጀምርበት ጊዜ ህጋዊ ለመሆን የሚያስችለውን የንግድ ህግ ማወቅ እንደሚገባው ሁሉ የግብር/ታክስ አከፋፈሉን ህግ በቅድሚያ ጠንቅቆ ማወቅ ይገባዋል። በመሆኑም ግብር ከፋዩና ሌላውም ህብረተሰብ የግብርን ምንነትና መርሆዎች መገንዘብ ይኖርበታል።

ግብር በሕግ እና በደንብ ላይ ተመርኩዞ መንግሥት ከሕዝብና ከድርጅቶች ገንዘብ የሚያገኝበት ስልት/ዘዴ/ እንደሆነ ይገልጻል። ግብር/ታክስ ለሥልጣኔ የሚከፈል ዋጋ ወይም መዋጮ ይሁን እንጂ ብዙ ጊዜ በከፋዩ ፈቃደኝነት ላይ ያልተመሰረተ ስለመሆኑ ብዙዎች ይስማማሉ። በመሆኑም የፌዴራሉም ሆነ የክልላችን ግብር ያለሕግ ግብር እንደማይሰበሰብ ሲደነግጉ ግብር የመክፈል ግዴታም የሚመጣው ከሕግ በሚመነጨው ድንጋጌ መሆኑን ያብራራሉ።

ማንኛውም ሰው በሚያገኘው የኢኮኖሚ ጥቅም በመደበኛነት የተገኘ ባይሆንም ከማንኛውም ምንጭ በጥሬ ገንዘብ ወይም በዓይነት የተከፈለው በስሙ የተያዘለት ወይም የተቀበለ እንደሆነ ግብር የመክፈል ግዴታ እንዳለበት የክልሉ ገቢ ግብር አዋጅ ቁጥር 56/1995 አንቀጽ 4 ያስረዳል።

የግብር/የታክስ መሠረት የሆነውን የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ የሚያከናውን የህብረተሰብ አባላት ግብር/ታክስን የመክፈል ኃላፊነት የሚያስከትል ተግባር የፈጸመ ሁሉ ግብር የመክፈል ኃላፊነት ይኖርበታል። ይሁን እንጂ ግብር/ታክስ የማይቀር ክፍያ በመሆኑ በሕግ በተፈቀደው ማዕቀፍ ውስጥ በመንቀሳቀስ ታክስ ከፋዩ በወቅቱ በመክፈል ከመቀጫ፤ ቅጣትና ወለድ መዳን ይችላል።

ክፍል I.

የግብር/የታክስ ፖሊሲ ዓላማዎች

የሀገራችን የታክስ ፖሊሲ በሀገሪቱ ሚዛናዊና ፍትሃዊ የታክስ ሥርዓት መዘርጋት ነው። የታክስ ሥርዓቱ ሚዛናዊነት የሚለካው ሁለቱ የታክስ አበይት ዓላማዎች (ገቢ ማስገኘት እና ኢኮኖሚውን የማረጋገጥ) በተመጣጣኝ ደረጃ አንዱ በሌላው ላይ አሉታዊ ጫና ሳያስከትል ማሳካት የሚችል መሆኑ ሁኔታ ሲሆን ፍትሃዊነቱን ደግሞ እኩል ገቢ በሚያገኙ ተጠቃሚ ወገኖች መካከል ወይም ከተለያዩ የገቢ ምንጮች በሚገኙ እኩል የገቢ መጠኖች ላይ የተጣለው የግብር መጣኔ ተመጣጣኝ መሆኑ ሁኔታ የሚገልጽ ነው። እነዚህን እንደሚከተለው ለማብራራት ተሞክሯል።

ሀ. ገቢ ማስገኘት

የመንግሥት የወጪ ፍላጎት ለመሸፈን ዋነኛ የገቢ ምንጭ ሆኖ ያገለግላል። መንግሥት የሕዝቡን የልማትና የመልካም አስተዳደር ፍላጎቶች ለማሟላት የሚያስፈልገው ወጪ ከሕ/ሰቡ በሚሰበሰበው ገቢ መሸፈን ከቻለ እቅዶቹን በብቃት ለማስፈጸም የተመቻቸ ሁኔታ ይፈጥርለታል። እንደእኛ ባሉ ታዳጊ አገሮች መንግሥት ይህንን መፈጸም ከተሳነው የሕዝቡን ችግሮች የመቅረፍም ሆነ ሌሎች የመንግሥት ሚናውን የመወጣት አቅሙ እየተዳከመ ቀስ በቀስ መክሰሙ አይቀርም። ስለሆነም አቅሙን በማጠናከር ሚናውን በብቃት መወጣት ይችላል ዘንድ መንግሥት ገቢ የማስባሰብና ይህንኑ ገቢ ለተለያዩ የኢኮኖሚና ማህበራዊ ዘርፎች በመመደብ የሕዝቡን የልማትና የአገልግሎት ፍላጎቶች በብቃት የማቅረብ ኃላፊነት በተዋረድ በማበላለጥ የቅድሚያ እይታ ስልት ላይ በመመሥረትና ከአገሪቱ የወጪና የገቢ ዕቅድ ጋር ተጣጥሞ የሚጓዝበትን መንገድ በማመቻቸት መፈጸም ይኖርበታል።

ለ. ኢኮኖሚውን ማረጋገጥ

ይህ ዓላማ ከመንግሥት ወጪ ወይም በጀት አጠቃቀምና ከገንዘብ ፖሊሲ ጋር ባለው መስተጋብር የሚገለጽ ሆኖ ከዚህ በታች የተመለከቱት ግቦችን በማስፈጸም የተረጋጋና ጤናማ ኢኮኖሚ ለመገንባት ያግዛል።

ለ.1 የግሉን ክፍለ ኢኮኖሚ ማበረታታት

በገበያ ኢኮኖሚ ሥርዓት የግሉ ኢኮኖሚ ዘርፍ በዕቅድ እና በልማት ፕሮግራሞች ሰኬታማነት ላይ ያለው ተሳትፎ ከፍተኛ ነው። ይህን ከፍተኛ ተሳትፎ ከሌሎች የመንግሥት ፖሊሲዎች ጋር በማቀናጀት በሚደረግ የታክስ ማትጊያ ስልቶች /ከታክስ ነፃ የማድረግ፣ ተቀናሽ ወጪዎችን የመፍቀድ፣ የእርጅና ቅናሽ የመፍቀድ፣ ኪሣራን የማሸጋገር ...ወዘተ/ የግል ካፒታል በማነሳሳትና በመሣብ በኢኮኖሚው ውስጥ የማይናቅ ድርሻ እንዲኖረው ድጋፍና እገዛ ያደርጋል። ይህ ማበረታቻ በዘርፍ፣ በግዛታዊ አቀማመጥ መነሻ ለተለያዩ የመሠረተ ልማት አቅርቦቶች ባለው ቅርበት፣ በግብአት አጠቃቀም ምርጫ ዓይነት፣ በክልላዊ የልማት መመጣጠን፣ በሚያስገኘው የውጭ ምንዛሪ መጠን፣ በሚፈጥረው የሥራ ዕድል ስፋት ...ወዘተ አንጻር ተመዝኖ በተለያዩ መጠንና ይዘት የሚሰጥበት ሁኔታ ይኖራል።

ለ.2 ቁጠባና ኢንቨስትመንትን ማበረታታት

በፍጆታና በኢንቨስትመንት ወጪዎች መካከል የሚጣለው የታክስ መጠን በከፍተኛ ደረጃ በማበላለጥ እንዲሁም በቅንጦት ፍጆታዎች ላይ ከፍተኛ ታክስ በመጣል ቁጠባና ኢንቨስትመንት በማበረታታት እሴት ለመፍጠርና ሀብት ለማከማቸት እና የውጪ ምንዛሪን ለመቆጠብ ...ወዘተ የሚያስችሉ የሥራ ዘርፎችና ወጪዎች ከታክስ ነፃ በማድረግ ወይም ዝቅተኛ ታክስ በመጣል በዘርፉ የመዋዕለ ንዋይ ፍላጎት እንዲጨምር ያደርጋል።

ለ.3 ፍትሀዊ የገቢ ክፍፍል በማስፈን ማህበራዊ ሚዛንን መጠበቅ

መንግሥት ታክስን የሚጥለው ወጪ ለመሸፈን ብቻ ሳይሆን ለገቢ ክፍፍል መሠረት ለመጣል ከፍተኛ ገቢ ያላቸው ተጠቃሚዎች ከፍተኛ ግብር እንዲከፍሉ፣ ዝቅተኛ ገቢ ያላቸው አነስተኛ ግብር እንዲከፍሉ እንዲሁም በመጨረሻ ደረጃ የሚገኙ ዜሮ መጣኔ ወይም ነፃ በማድረግ አንዱ ሌላውን እንዲደግፍ የማድረግ ማህበራዊ ዓላማ ይዞ የሚነሳ መርህ ነው። በዚህ መርህ መንግሥት ደካሞችንና አረጋውያንን፣ ሕፃናትንና ሥራ አጦችን ...ወዘተ ለሆኑት ዜጎች ከለላ በመስጠትና የጋራ መሠረተ ልማቶችን፣ መሠረታዊ ማህበራዊ አገልግሎቶችን እኩል የሚጠቀሙበት ሁኔታ በማመቻቸት በተዘዋዋሪ መንገድ የመደኃም ግዴታውን እንዲወጣ ያስችለዋል።

ለ.4 የሀብት አመዳደብ ስልት ሆኖ ማገልገል

በመንግሥት የሚቀርቡ እንደ መከላከያ፣ ሠላምና ፀጥታ፣ ፍትህ፣ መንገድና የመሳሰሉት አገልግሎቶች በባህሪያቸው ሊከፈሉ የማይችሉ ወይም አገልግሎታቸውን ለአንዱ ሰጥቶ ለሌላው መከልከል የማይቻል ሆኖ የግድ በመንግሥት ሊከናወኑ የሚገባቸው አገልግሎቶችን ለማቅረብ የሚያስችል የፖሊሲ ስልት ሲሆን በሚቀጥለው ዝግጅታችን የግብር/የታክስ መርሆዎችን በክፍል 2 ዝግጅታችን እናቀርባለን።